

EDITURA CARTEA ROMÂNĂ

cartea de publicistică

Editor: Călin Vlasic
Redactare: Cosmin Peța
Tehnoredactare: Mihail Vlad
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Ionuț Broșțianu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SPIRIDON, CASSIAN MARIA

Dușmanii societății sau Cînd pacienții pun Stăpînire pe ospiciu /

Cassian Maria Spiridon. - București : Cartea Românească, 2017

ISBN 978-973-23-3203-0

821.135.1

Copyright © Editura Paralela 45, 2017

Editura Cartea Românească este un imprint al Editurii Paralela 45

Calea Victoriei 133, sectorul 1, București

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar
conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

www.cartearomaneasca.ro | www.edituraparalela45.ro

Cassian Maria SPIRIDON

Dușmanii societății
sau
Cînd pacienții
pun Stăpînire pe ospiciu

– atitudini literare X –

Nota autorului

Dușmanii societății sau Când pacienții pun Stăpînire pe ospiciu adună texte publicate în „Convorbiri literare”, între mai 2015 și octombrie 2016.

Nu mi-am propus nici în acest volum a face critică, în sensul curent al cuvîntului, și nici obișnuita eseistică. Aceste articole exprimă sau/și afirmă, cu prioritate, cîteva opinii, în genere o atitudine cît mai coerentă față de un eveniment, îndeobște literar, ori față de o carte, de o personalitate, de o temă în dezbatere curentă sau referitoare la viața revistei „Convorbiri literare” etc.; încercînd a fi o istorie în desfășurare a vieții publicistice și de idei, dar și a vieții literare naționale.

Nu am schimbat nimic față de cele publicate, în afara greșelilor inerente de tipar, asigurînd astfel o fidelitate cel puțin temporară a diverselor atitudini literare (adunate, aici, în al zecelea volum) impuse de evenimente, la care m-am străduit să dau un răspuns propriu.

Dușmanii societății sau Cînd pacienții pun Stăpînire pe ospiciu

Sînt tot mai numeroase Casandrele care prevestesc noi și noi catastrofe, nu mai puțin dispariția civilizației noastre, așa cum o cunoaștem, încît se naște întrebarea dacă mai sînt semne de salvare, nu mai puțin dacă merită să mai fie salvată! Două cărți scrise la un interval de aproape două decenii de doi autori diferiți: Paul Johnson (ziarist și istoric englez, născut în 1928) – *Dușmanii societății* (1977), în română, la Editura Humanitas, 2013 – traducere din engleză: Dana-Ligia Ilin, și Edward Behr (jurnalist de război și corespondent străin – născut la Paris, cu studii în Franța și Marea Britanie (1926-2007) – *O Americă înfricoșătoare* (1995), în română la Editura Humanitas, 2013 – traducerea din franceză Florin Sicoe, acoperă subiectul la care am făcut trimitere și ne propunem să-l cercetăm în aceste pagini.

Istoricul englez afirmă apodictic: *istoria lumii vechi e în mare măsură istoria șanselor ratate*. Și argumentează, pornind de la marile descoperiri ale lui *homo sapiens* în epoca neolitică, de la agricultura și păstorit, domesticirea animalelor, organizarea socială etc. – salturi intelectuale, subliniate de Paul Johnson, ca fiind *gigantice, care implicau conceptul de planificare și formarea simțului timpului, au fost mai anevoioase decît tot ceea ce a făcut omul de atunci încoace*. Dar știm că efectul fireștii accelerări continue, ce ar fi urmat săgeata progresului, în temeiul acestor salturi intelectuale a fost aproape nul – *societățile arhaice, în opinia istoricului, se remarcă nu doar prin stagnare, ci și prin regresie*. Tehnologia epocii arhaice era una empirică, care înainta prin încercări, multe eșuate, nu prin raționamente analitice.

Sigur, curiozitatea umană era la fel de activă și atunci, dar, și nu putem să-l contrazicem pe istoric, *înțelepciunea indivizilor a fost suprimată de prostia conservatoare a colectivității*. Un adevăr și astăzi de mare actualitate.

Pilduitoare pentru lumea veche și nu doar, sînt urmările provocate de abaterea de la cutumele încremenite, care, spre exemplu, ar fi putut fi fatale pentru filosoful Anaxagoras, care, în Atena secolului V înainte de Hristos, afirmă că Soarele este doar o minge de materie arămie – a fost salvat de la condamnarea la moarte pentru sacrilegiu de unul dintre discipolii săi aflat atunci la cîrma cetății, Pericle.

Stagnarea și decăderea nu erau o consecință a secătuirii ingeniozității omului, ci, cum bine remarcă istoricul englez, *obscurantismul sistemelor politice lipsite de libertate*, de la Egiptul Antic la vechile civilizații hinduse și chineze sau cele ale Orientului antic. Nu exista o reală economie de piață, era doar una de depozitare, spre folosul cîrmuitorilor și, evident, nu exista o clasă de mijloc, negustorimea fiind mult prea îngrădită de cîrmuire. Sînt societăți care au dăinuit secole, chiar milenii, încremenite în structurile lor despotice, pînă, cum plastic spune autorul volumului *Intelectualii, le-a trezit incursiunea Occidentului*.

Capacitatea tehnică a Chinei antice este uimitoare prin marile ei invenții, de la harnașamentul pentru cai, la transformarea mișcării circulare în mișcare rectilinie și invers, dar, cu adevărat fabuloasă a fost inventarea prafului de pușcă, a busolei magnetice și tiparului; treimea magică care, ajunsă foarte tîrziu în Occident, a schimbat fața lumii.

Din nefericire, în întreaga lume, pînă la revoluția industriei, domina un sistem politic închis, însoțit totdeauna de un sistem economic închis. „Nu exista libertate în aceste societăți, întrucît chiar și cîrmuitorii și conducătorii religioși erau prizonierii precedentului, ritualului și protocolului. Oamenii erau închiși într-un gigantic corp colectiv, ca parte a organelor lui, fiecare la locul său; corpul nu era mort, ci încremenit. Statul arhaic corporatist se putea extinde, uneori pînă la dimensiuni grotești; și putea ajunge la decădere sau la implozie. Ceea ce nu putea face era să miște. Cam prin anul 1000 î.Cr. dezvoltarea omului ajunsese în faza de stagnare” (Paul Johnson).

Singura cale de evadare, de ieșire din stagnare era o combinație între inițiativele economice și politice posibile de la un anumit grad de libertate.

Bazinul Mării Mediterane s-a dovedit un bun creuzet al experimentelor și, în consecință, aici s-au născut primele modele de civilizație sub semnul democrației, pe care, la alt nivel, mare parte a lumii le urmează.

Grecii, în temeiul precedentelor financiare, au permis dezvoltarea inițiativelor individuale, marile proiecte nu mai erau doar monopolul statului. Înflorirea comerțului a permis apariția și consolidarea unei numeroase clase mijlocii urbane. Posesia pămîntului era suficientă pentru acordarea statutului deplin de cetățean. „Astfel, pentru prima oară putem vorbi despre societăți organizate în plan politic. În care un număr relativ mare al locuitorilor erau

oameni liberi. Putem dezbate la infinit ideea că inițiativa comercială a creat drepturi politice, ori că exercitarea acestor drepturi a făcut posibilă inițiativa individuală; important este elementul de libertate comun ambelor activități. Amîndouă au evoluat *pari passu*; într-un fel, erau nedespărțite. A existat și un al treilea factor, care s-ar putea dovedi, dacă am dispune de mai multe informații, mai important decît ceilalți doi. Societatea grecească, așa cum s-a dezvoltat, era caracterizată de tendința spre libertate și spre inovație, precum și de dorința de a formula legi generale pe baza unui proces de explicații raționale. A fost prima societate care nu numai că a observat felul în care funcționează natura, ci a avut dorința reală de a descoperi de ce” (P.J.).

Un element care a permis o nouă *decolare* – după neolitic, a fost generalizarea alfabetizării în rîndul clasei de mijloc. Cum remarcă Paul Johnson: „Cînd o societate are o clasă de mijloc eliberată de jugul agricol și care știe să scrie și să citească, este gata de aventuri culturale”. Următorul salt al grecilor a fost instituirea principiului criticii, principiu descoperit și ce-i și mai important, legitimat tot de ei.

Pînă la presocratici nimeni nu punea la îndoială o opinie împămîntenită.

S-a adăugat Omului Dogmatic al societăților arhaice, Omul Critic. Cu apariția lui, măcar într-o parte a lumii, ia naștere *metoda științifică și tiparul unei societăți în progres continuu*. „În acest punct de răscruce omul și-a sporit enorm șansele de supraviețuire. Căci Omul Dogmatic nu este mai solid decît validitatea Adevărului său care, la urma urmei, e pur și simplu o teorie bazată pe dovezi restrînse. Marea putere a Omului Critic nu este că poate să se ferească de greșeală, ci că o poate transforma din dezastru în avantaj. Nu rezistă sau se prăbușește pe baza teoriilor sale, deoarece, într-un sens, nu are nici o teorie, numai ipoteze de lucru” (P.J.). Sînt cunoscute realizările economice și culturale ale lumii clasice, unde *primum movens* a fost lumea Greciei antice, impuls preluat și amplificat, cum am spune astăzi, la nivel global de Imperiul Roman. Lungimea căilor comerciale ale Romei ajungea la 11000 km, din Britania pînă pe Coasta Coromandel; „Serviciul poștal al statului se deplasa cu 65 de kilometri pe zi, și chiar și transportul bunurilor către Coromandel nu dura de obicei mai mult de șaisprezece săptămîni – atît de aproape, zicea Pliniu, fusese adusă India de lăcomie” (P.J.). Am putea adăuga că, spre exemplu, în Imperiul Persan, o scrisoare dintr-un capăt în altul al întinsei împărății nu făcea mai mult de trei zile. E clar că circulația știrilor, a corespondenței, a fost depășită în zilele noastre doar grație telefoniei, Internetului și mass-media electronică. În lumea greco-romană funcționa o imensă economie de piață, iar perspectivele promiteau o creștere neînrămurită și permanentă. Dar, după cum știm, n-a fost așa. Romanii au preluat de la greci ideea unui sistem de legi întemeiat pe etică și gîndit în

Drumul către desființarea omului

În prima Carte din ultima sa scriere, *Legile*, Platon se folosește de personajul Atenianului – un alter-ego al filosofului – (bătrînul aflat în Creta și care însoțit de cretanul Megillos și spartanul Clinias – la fel de venerabili, într-o călduroasă zi de vară călătoresc spre Cnosos, unde vor să ajungă la peștera lui Zeus de pe muntele Ida), pentru a arăta mai întâi care sînt foloasele educației și unele consecințe nefericite: „Dar tu ce bine mare crezi că reiese pentru stat de la creșterea bună a unui copil, sau a unui cor de băieți? Dacă ni s-ar pune o asemenea întrebare, nu am răspunde că un singur copil bine educat e un mic folos pentru stat? Dar dacă m-ai întreba ce folos are pentru binele public educația întregii tinerimi, n-ar fi greu a răspunde că tinerii bine crescuți vor fi într-o zi buni cetățeni; că, fiind astfel, se vor purta bine în toate situațiile și că îndeosebi vor cîștiga biruința contra vrăjmașului în război. Așa că buna educație aduce biruință, însă biruința strică uneori buna creștere, căci s-a văzut adesea cum izbînzile militare produc neomenia, iar aceasta pricinuieste în urmă cele mai mari nenorociri. Niciodată o bună educație n-a fost dăunătoare nimănui, pe cînd victoriile au fost și vor mai fi funeste învingătorilor” (*Legile*, Editura IRI, 1995, traducere de E. Bezdechi).

Tot aici, Atenianul face cîteva considerații asupra educației copiilor prin joc, în vederea însușirii unei viitoare meserii – una spre care cel în cauză arată anumite înclinații: „Eu afirm că oricine vrea să ajungă destoinic într-o meserie, să se deprindă din copilărie atît la jocuri, cît și în mod serios, cu gesturile în legătură cu acea meserie. Spre exemplu, cine vrea să ajungă într-o zi un bun plugar, ori un bun arhitect, să se joace chiar din primii ani, unul de-a castelele copilărești, altul de-a ogorîtul”.

Educatorii sînt îndrumați ca, prin intermediul jocurilor, să îndrepte gustul și aplecarea copilului către ținta ce trebuie s-o atingă spre a-i împlini menirea.

În siajul celor afirmate, Atenianul definește educația drept o *disciplină bine înțeleasă, care pe cale de petrecere plăcută îndrumază sufletul unui copil la deprinderea anumitor gesturi care la maturitate să-l facă desăvârșit în specialitatea ce a îmbrățișat.*

Ține totodată să elimine orice interpretare prea largă a noțiunii de educație, important fiind să înțelegem prin educație cultivarea virtuții de a deveni un cetățean model, unul în respectul legii: „Adesea în chip de laudă sau de dispreț spunem de unul că are sau n-are educație, atunci când a primit una foarte bună pentru negustorie sau pentru comerțul maritim, ori pentru altă profesie asemănătoare. După cât se vede, vorbind astfel, n-avem în vedere această educație propriu-zisă, care are de scop a ne deprinde cu virtutea chiar din copilărie, inspirînd cuiva dorința aprinsă de a fi cetățean perfect și de a ști să comande ori a se supune conform legii. Ori pe aceasta singură vrem noi a o defini și numai ea merită, pare-mi-se, numele de educație. Cît despre cea îndrumată spre avuție ori spre puterea corpului sau spre orice alt talent, în care înțelepciunea și dreptatea n-au nici o parte, este o educație josnică și servilă, ori mai bine o educație nevrednică a purta numele acesta, însă să nu ne certăm pentru cuvinte cu ei. Ci să ținem drept recunoscut că cei bine educați ajung îndeobște oameni virtuoși, că astfel educația nu trebuie disprețuită, căci dintre calitățile cele mai frumoase, aceasta este întâia ce o întîlnim la oamenii buni și, dacă unul n-o are, trebuie să facă toate eforturile în tot timpul vieții spre a o dobîndi, dacă poate”.

Două sînt imboldurile, contrarii și neraționale, care-l îndeamnă pe om, plăcerea și durerea. „La aceste două elemente, Platon, prin vocea Atenianului, consideră că sînt de adăugat presimțirile pășaniilor viitoare, cărora li se dă numele comun de așteptare. Dar așteptarea durerii se numește propriu-zis frică, și aceea a plăcerii, speranță. Deasupra acestora stă rațiunea care hotărăște ce e bine și rău în ele și, cînd aceasta devine hotărîrea obștească a unui stat, se numește lege”.

Pledează pentru discernămint, pentru afirmarea capacității raționale de a lucra în favoarea virtuții și a eliminării viciului: „Căci rațiunea, deși frumoasă, însă fiind înceată și calmă, firul ei are trebuință de legături, pentru ca firul de aur să poată conduce pe celelalte. Modul acesta de a ne reprezenta pe fiecare din noi ca o mașină însuflețită, păstrează virtuții toate drepturile sale, explică ce vrea să zică superior sau inferior sieși, și ne face a înțelege că atît orice om, cunoscător priceput al acestor mișcări interioare, trebuie să trăiască potrivit cu această cunoștință, precum și orice stat trebuie să consfințească cunoștința aceasta – fie că i-a inspirat-o un zeu, fie că o are de la un om care va fi descoperit-o el însuși – ca lege a administrației sale lăuntrice, cît și în legăturile sale cu celelalte state. Ea ne dă noțiuni mai clare despre virtute și

viciu; și aceste noțiuni, la rîndul lor, ne vor face poate să cunoaștem mai bine ce este educația și celelalte instituții omenești”.

În deschiderea Cărții a II-a din *Legile*, Platon ține să fixeze și să definească încă o dată noțiunea de educație, ca una care lucrează întru împlinirea *omului desăvîrșit*: „*Atenianul*: Așadar afirm că prima simțire a copiilor este plăcerea și durerea, și în acestea li se ivesc în suflet virtutea și viciul. Căci relativ la înțelepciune și convingerile adevărate și ferme, ferice de omul care și le însușește fie chiar la o vîrstă înaintată, iar cel ce posedă toate aceste bunuri, împreună cu cele cuprinse în ele, este un om desăvîrșit. Numesc educație virtutea așa cum se ivește mai întîi la copii, fie că sentimentele de bucurie sau de tristețe, de iubire ori de ură care se ridică în sufletul lor sînt conforme ordinii, fără ca ei să-și poată da socoteală de aceasta, fie că, ivindu-se și rațiunea, ei își dau socoteală despre deprinderile bune, cu care au fost înzestrați. Tocmai în armonia aceasta a deprinderii și a rațiunii constă virtutea considerată în întregul ei. Cît despre partea aceasta a virtuții, care ne învață să ne folosim cum trebuie de plăcere și de durere, și care, de la începutul și pînă la sfîrșitul vieții, ne face să iubim sau să urim ceea ce merită iubirea sau ura noastră, o despart de altfel în gînd, și numind-o educație, după părerea mea, bine o voi numi”.

Aristotel, în consonanță cu Platon, în *Etica Nicomahică* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, traducere Stella Petecel) apelează tot la durere și plăcere, ca însoțitoare ale actelor noastre: „Astfel, cel ce se abține de la plăcerile senzoriale și găsește în asta bucurie este cumpătat, pe cînd cel ce, abținîndu-se, suferă, este nestăpînit; iar cel ce înfruntă cu bucurie, sau cel puțin fără suferință, pericolele, este curajos, pe cînd cel ce suferă înfruntîndu-le este laș. Căci virtutea etică este legată de plăceri și de dureri; într-adevăr, comitem răul de dragul plăcerii, în schimb, de frica durerii, nu săvîrșim binele. De aceea trebuie, așa cum spune Platon, să ne formăm, încă din primii ani ai copilăriei, de așa manieră încît să ne bucurăm și să ne întristăm numai de ceea ce se cuvine; și, într-adevăr, în aceasta constă o educație corectă”.

În argumentația sa asupra principiilor pe care trebuie să le cunoască și să le însușească omul, Stagiritul, în tratatul său de morală apelează la versurile lui Hesiod din *Munci și zile*: „Superioritatea absolută o are cel ce gîndește totul cu propria-i minte;/ înțelept este și cel ce ascultă sfaturile bune./ Dar cel care nici nu gîndește singur, nici nu primește în cuget cele spuse de alții,/ acela este un om de nimic”.

Immanuel Kant, în notele sale utilizate în susținerea prelegerilor de la Universitate, colaționate și publicate de un coleg al său sub titlatura: *Tratat de pedagogie*, în anul 1803 face o serie de considerații, mereu actuale, asupra educației. Pentru filosof, *omul este singura ființă capabilă de educație*.

Cuprins

Nota autorului / 7
Dușmanii societății sau Cînd pacienții pun Stăpînire pe ospiciu / 9
Societatea spectacolului sau Dictatura aparenței / 86
Drumul către desființarea omului / 129
Muncă și socialism la Eminescu / 149
Ura în contra democrației / 158
„Convorbiri Literare” în anul o sută cincizeci / 173
Douăzeci de întâlniri convorbiriste / 192
Erorile fatale / 211
Omul în absența demnității / 250